

Başbakanlık Osmanlı arşiv belgelerine göre Balkanlardaki bitkileri inceleyen iki araştırmacı: Dr. Edvard Formanek ve Dr. Antonia Baldacci

Muhammed KÖSE*, Süleyman LOKMACI

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzincan, Türkiye

*Sorumlu yazar / Correspondence: muhammedkose@erzincan.edu.tr

Geliş/Received: 17.10.2018 • Kabul/Accepted: 20.12.2018 • Yayın/Published Online: 30.12.2018

Öz: Bu çalışmada, Avusturyalı botanikçi Edvard Formanek ile İtalyan botanikçi Antonio Baldacci'nin Balkan coğrafyasında botanik üzerine yaptıkları araştırmalar, Osmanlı Arşiv belgeleri ışığında ele alınmıştır. Ayrıca adı geçen iki botanikçi dışında Osmanlı coğrafyasında botanik amaçlı seyahat eden Avrupalı botanikçiler ile Osmanlı Devleti'ne mensup botanikçilerin yaptıkları seyahatlerin tarihleri, seyahat ettikleri bölgeler ve başarılarından ötürü Osmanlı Devleti tarafından ödüllendirilen botanikçiler tablo şeklinde listelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Antonio Baldacci, Balkanlar, Botanik, Edvard Formanek, Osmanlı

Two researchers who examined plants in the Balkans according to documents in the Ottoman archives of office of the prime minister: Dr. Edvard Formanek and Dr. Antonia Baldacci

Abstract: In this research Austrian botanist Edvard Formanek and Italian botanist Antonio Baldacci's works in the Balkans geography are evaluated in the lighth of the Ottoman Archive Documentaries. More over, in the addition to the abovementioned botanists, dates of the European botanists who travelled across the Ottoman geography and regions they travelled to are listed in tables as well as the botanists who were awarded by the Ottoman State owing to their achivements.

Key words: Antonio Baldacci, Balkans, Botanical, Edvard Formanek, Ottoman

GİRİŞ

Anadolu'da öteden beri çok sayıda araştırmacı bitki toplama faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu araştırmacılara ait çalışmalar üzerine şimdiye kadar fevkalade önemli bilimsel eserler yayınlanmıştır. Demiriz (1993) tarafından hazırlanan ve Tübitak tarafından yayınlanan “*An Annotated Bibliography of Turkish Flora and Vegetation: Türkiye Flora ve Vejetasyonu Bibliyografyası*” isimli eser ile Çırpıcı (1983)'nın İstanbul Üniversitesi Yayınları arasında çıkan “*Türkiye Florası Atlası Fasikül:1*”, isimli kitabı, Baytop (2004)'un Tübitak yayınlarından “*Türkiye'de Botanik Tarihi Araştırmaları*” adlı kitabı, Güner (2014) editörlüğünde hazırlanan ve İş Bankası Kültür Yayınları tarafından basılan “*Resimli Türkiye Florası Cilt I*”, yine Güner vd. (2018)'in editörlüğünde hazırlanan ve ANG Vakfı tarafından yayımlanan “*Resimli Türkiye Florası Cilt II*”, ve Carolyn Fry (2014) tarafından hazırlanan ve Orhan Küçükler tarafından Türkçe'ye çevrilip İş Bankası Kültür Yayınları tarafından basılan “*Bitki Avcıları: Tarihin En Büyük Botanik Kâşiflerinin Maceraları*” isimli eserler bu önemli kaynaklardan sadece birkaçıdır. Bu eserler incelendiğinde Osmanlı Devleti sınırları içinde çok sayıda yabancı botanikçi toplama faaliyetinde bulunduğu görülecektir. Türkiye Florası üzerine yazılmış temel eserlerde bu yabancı toplayıcıların çok önemli katkıları olmuştur. Asuman Baytop (2010)'un “Plant Collectors in Anatolia (Turkey)” makalesi, Turhan Baytop (2000)'un “Anadolu Dağlarında 50 Yıl: Bir Bitki Avcısının Gözlemleri” adlı kitap ile Şinasi Yıldırım (2014)'nin “Anadolu'da Botanik Tarihi “ adlı eseri yabancı toplayıcılara ait bilgilerin özetlendiği önemli çalışmalardır.

2016 yılında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde “nebatat”, “bitki” ve “botanik” anahtar kelimeleri ile yapılan fon taraması neticesinde 450 adet civarında belgeye ulaşılmış ve elde edilen belgeler düzenlenerek Köse ve Kandemir tarafından (2016) “*Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde botanik üzerine belgeler*” başlığıyla yayımlanmıştı. Bu makalede yer alan botanikçilerden Antonyo Baldacci ve Edvard Formanek ile ilgili belgeler Osmanlı Arşivi'nden temin edilmiş ve 2017 Mayıs'ta Edinburgh'ta düzenlenen “Travellers in Ottoman Lands the Botanical Legacy” konulu sempozyumda bildiri olarak sunulmuştu. Sözlü olarak sunulan bildiri araştırma eserleri ile desteklenerek makale

haline dönüştürülmüştür. Bu çalışmanın amacı, Avusturya-Macaristan vatandaşı Dr. Edvard Formanek ve İtalyalı Dr. Antonio Baldacci'nin Osmanlı arşiv belgelerine göre Osmanlı coğrafyasında bitkiler üzerine yaptığı çalışmalarını sunmaktır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın materyalini Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilen belgeler oluşturmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde nebatat ve botanik ile ilgili tespit ettiğimiz belgeler kendi aralarında tasnif edilmiş ve "Başbakanlık Osmanlı Arşivi belge özetlerine göre 1797-1924 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde araştırma yapan, Osmanlı Devleti'nde görevli ve Osmanlı Devleti tarafından ödüllendirilen botanikçiler" başlığıyla tablo halinde çalışma metnimizin devamına eklenmiştir (Tablo 1). Formanek ve Baldacci'nin botanik gezisi yaptığı yerlerin haritalar çizilmiştir (Şekil 1 ve Şekil 6). Haritalarda Formanek ve Baldacci'nin bitki üzerine araştırma yaptıkları yerler "●" ile gösterilmiştir. Ayrıca Formanek'in fotoğrafı (Şekil 2), mezar taşı (Şekil 3), "Kvetana Moravy a rakouskeho Slezska" isimli kitabının kapak görüntüsü (Şekil 4), "Beitrag zur Flora des Balkans, Bosporus und Kleinasiens" adlı eserinin kapak resmi (Şekil 5); Baldacci'nin fotoğrafı (Şekil 7), "Itinerari Albanesi (1892)" başlıklı kitabının kapak resmi (Şekil 8) ve "Rivista Critica Della Collezione Botanica" isimli kitabının kapak görüntüsü (Şekil 9) de çalışmaya ilave edilmiştir.

Metin içinde geçen bazı Osmanlıca kelimelerin günümüz anlamları için mini bir sözlük oluşturularak aşağıda belirtilmiştir.

Sözlük

- Botanik: Bitkileri inceleyen biyoloji ilmi.
- Dâhiliye: İç ile ilgili, içeriye mensup.
- Dâhiliye Nezâreti: İç İşleri Bakanlığı/Reisliği.
- Hariciye: Dış siyaset işleri, dış işleri.
- Hariciye Nezâreti: Dış İşleri, Dış işleri bakanlığı/reisliği.
- İrâde: Emir, ferman, buyruk, isteme.
- Nebatat: Bitkiler.
- Nezâret: İdare, reislik, nazırlık.
- Sadaret: sadrazamlık, sadrazamın işi ve makamı.
- Sefâret: Sefirlik, elçilik.
- Tahrîrât: Bir dairece yazılan resmi mektup.

BULGULAR

Dr. Edvard Formanek (1845-1900)

Hayatı ve Çalışmaları

Edvard Formanek, 7 Nisan 1845'te Güney Bohemya Klatovy'de doğdu. Burada gramer okulunu bitirdikten sonra 1868 yılında doktor ünvanını aldığı Prag Üniversitesinden mezun oldu. Formanek doğa bilimleri, psikoloji, botanik ve fizik ile ilgilendi. 1867-1871 yılları arasında Litomyšl, 1871-1873 yılları arasında da Silezya'daki Vidanava'da çalıştı. 1873'ten 1900 yılına kadar Brno'daki Çek okulunda ders verdi.

Formanek Brno'ya geldikten sonra Botanik üzerine yoğunlaşmaya başladı. Burada Profesör A. Majovsky, Profesör G. Niessl ve Profesör V. Spitzner gibi akademisyenlerle yakın çalışmaya başladı. 16 yıl boyunca Moravia ve Silezya'da gezdi ve Çek dilinde yazdığı "Kvetana Moravy a rakouskeho Slezska" isimli eserini yayınladı. Flora isimli eserinin başlangıcında Moravia ve Silesia'daki bitkiler, bölgenin doğası, tarımsal ve iklim koşullarını ele aldı. Formanek daha sonra 14 yıl boyunca Balkan ülkelerini dolaştı. Makedonya başta olmak üzere Bosna-Hersek, Arnavutluk, Korfu, Epir, Sırbistan, Bulgaristan, Türkiye ve Küçük Asya/Anadolu'da botanik üzerine araştırmalar yaptı. Araştırmalarının bir kısmını "Österreichische Botanische Zeitschrift" ve "Berlin Deutsche Botanische Monatschrift" dergilerinde yayınladı.

Formanek, Dafnis'te kaymakam tarafından verilen araç ve rehberiyle yola çıktı. Bu sırada büyük susuzluk yaşadı. Kuyu suyu içmek zorunda kalan Formanek hastalandı ve Dafnis'e geri dönmek zorunda kaldı. Döndüğünde bir doktor çağırdı ama doktor tedaviden önce ödeme yapmasını isteyince Formanek tedavi olmaktan vazgeçti. Dafnis'te bir meyhanede kalan Formanek, burda kendisine yapılan tıbbi tedaviye rağmen hayatını kaybetti (1900).

Formanek yolculuğu sırasında 140'tan fazla yeni tür ve sayısız alt tür keşfetti. Bu türlerden bazıları J. Keller, E. Halacs, C. Borbash ve A. Degen tarafından tanımlandı. Formanek ayrıca, Atina'dan T. Heldreich, Berlin'den A. Ascherson, Weimar'dan C. Hausknecht, Brentford'dan W. Newton, Carhrad'dan Aznavour, Brüssles'den F. Crepin ve Geneva'dan A. De Candolle başta olmak üzere Balkan florasını çalışan birçok botanikçi ile yakın işbirliği yaptı. Formanek'in şerefine Keller, Zebransky, Borbash, Halacsy, Degen, Dörfel ve Heldrich gibi pek çok ünlü botanikçi keşfettikleri yeni türlere onun adını verdi. *Rosa formanekian* Kell (1885), Kell 1892, *Rubus formanekii* Sabr. 1889,

Rubus edvardi 1891, *Verbascum formanii* Borb 1892, *Centaurea formanekii* Halcs 1892, *Dianthus formanekii* Borb 1893 ve *Veronica formanekii* Helece 1898 isimli türler onun adı ile isimlendirilmiş türlerdir. Formanek'in ölümünden kısa bir süre sonra Brno'da yayınlanan "Verhandlungen des Naturforschenden Vereinsé" isimli dergi onun "Sechster Beitrag zur Flora von Macedonie" adlı son makalesini yayınladı (Grauter, 1998; Jarošová, 2008).

Osmanlı Arşiv Belgeleri'nde Formanek

Osmanlı Arşiv belgelerinden Dr. Edvar Formanek'in nebatat üzerine araştırma yapmak için Osmanlı Devleti'ne 3 farklı zamanda geldiği anlaşılmaktadır. Osmanlı coğrafyasında bitkiler üzerine araştırma yapan Dr. Edvard Formanek'in izine ilk 1895 yılında rastlanmıştır. Nitekim 12 May 1895 tarihli Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki (BOA) Meclis-i Vükela'ya ait belgede; Formanek'in Selanik, Manastır ve Kosova'da bitkiler üzerine yapacağı araştırma için Avusturya sefaretinin izin talebinin değerlendirildiği ve alınan kararın Hariciye Nezâreti, Dahiliye Nezâreti ve Sadaret'e bildirilerek, Formanek'in adı geçen vilâyetlerde araştırma yapmasına müsaade edilip kendisine araştırma süresince yardımcı olunmasının istendiği ve bu seyahati sırasında Formanek'in hal ve hareketlerinin takip edilmesi gerektiği belirtilmiştir (MV.85/23). 15 Temmuz 1895 tarihinde Sadaret'ten Hariciye Nezâreti'ne gönderilen 121 numaralı telgraftan Dr. Edvar Formanek'e Selanik, Manastır ve Kosova vilâyetlerinin bazı dağlık alanlarında nebatat üzerine yapacağı araştırmalar için izin verildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu telgrafta; Avusturya Berun kasabası Mekteb-i İdadi muallimlerinden Dr. Edvar Formanek'in Selanik, Manastır ve Kosova'nın bazı dağlık alanlarında bitki üzerine yapacağı seyahatine izin verildiği ve bu durumun adı geçen vilâyetlerin valiliklerine bildirilmesi istenmiştir. Ayrıca, Formanek'i bu sıralarda bölgede dolaşan Bulgar eşkiya çetelerine karşı uyarıp onlardan gelecek zarara karşı kendisini korumasını, aksi takdirde mesuliyetin kabul edilmeyeceğini kendisine iletilmesi istenmiştir (BEO. 655/49088). Formanek'in bu ilk seyahatinin ne zaman sona erdiği hakkında herhangi bir bilgi ve belgeye rastlanılmamıştır.

Formanek'in 1898 yılında gerçekleşen ikinci seyahatinde Kosova'nın yer almadığı anlaşılmaktadır. Nitekim 3 Şubat 1898 tarihinde Avusturya sefaretinden Hariciye nezaretine gönderilen yazıda; Selanik ve Manastır vilâyetlerinin bazı dağlık alanlarında nebatat üzerine birtakım araştırma yapacak olan Dr. Edvar Formanek'e izin verilmesi ve bu seyahati süresince kendisine yardımcı olunması istenmiştir (İ.HR. 358/10.Vrk.1.). Hariciye Nezâreti, Avusturya sefaretinin Dr. Formanek için talep ettiği izin dilekçesini 13 Şubat 1898'de Sadaret'e iletmıştır (İ.HR. 358/10. Vrk.2). Avusturya sefaretinin Formanek için istediği izin talebini görüşen Sadaret, padişahın da onayını aldıktan sonra 5 Mart 1898'de Formanek'e Selanik ve Manastır'da nebatat üzerine yapacağı araştırma için izin vermiştir. İzin ile birlikte seyahati süresince Formanek'e yardımcı olunması için Selanik ve Manastır valileri uyarılmıştır (İ.HR. 358/10. Vrk.3). Ancak Formanek'in bu seyahatinin de süresi ve neticesi hakkında malumat sahibi değiliz.

Formanek'in Balkanlar'da nebatat üzerine yaptığı üçüncü ve son araştırma ise 1899 yılının başlarına denk gelmektedir. Avusturya-Macaristan sefaretinin Dr. Edvar Formanek'in Bosna'dan geçerek Selanik ve Manastır vilâyetlerinin bazı dağlık alanlarında nebatat üzerine yapacağı seyahati için talepte bulunduğu izin dilekçesini Hariciye nezâreti 1 Mart 1899 tarihinde Dahiliye nezaretine iletmıştır. Dahiliye nezâreti ise 23 Mart 1899'da Selanik ve Manastır valiliklerine gönderdiği 11 ve 12 numaralı emirnameye; Dr. Edvar Formanek'e nebatat üzerine yapacağı araştırma süresince kendisine hem yardımcı olunmasını hem de bölgede yapacağı araştırmalar esnasında kendisine kolaylık sağlanmasını emir buyurmuştur (BEO. 1284/96265. Vrk.4, BEO. 1284/96265. Vrk.2, BEO. 1284/96265. Vrk.1). Formanek'in Nisan ayının ortalarında Selanik'e bağlı Kökili ve Tikveş kazalarında araştırmalarını sürdürmek istediği tespit edilmiştir. Nitekim 15 Nisan 1899 tarihinde Dahiliye nezaretinden Sadaret'e gönderilen 472 numaralı tahriratta; Selanik ve Manastır valilerinden kendilerine ulaşan bilgiye göre Selanik ve Manastır'ın dağlık alanlarında bitki üzerine araştırma yapan Avusturya Berun kasabası Mekteb-i İdadisi muallimi Dr. Edvar'ın herhangi bir şüpheli davranışına rastlanılmadığı ve Formanek'in Kökili ve Tikveş kazalarına geçip araştırmalarını orda devam ettirmek istediği ifade edilmektedir (BEO. 1299/97379. Vrk.2.). 15 Nisan 1899 tarihli başka bir belge de ise Manastır ve Selanik'te araştırma yaptığı sürece Formanek'in yanına bir polislin verildiği ve bu süre boyunca onun herhangi bir şüpheli hareketine rastlanılmadığı ve Formanek'in Kökili ve Tikveş kazalarına gitmek istediği belirtilmiştir (DH.MKT. 2189/110.).

Dr. Antonio Baldacci (1867-1950)

Hayatı ve Çalışmaları

Antonio Baldacci 1891 yılına kadar Bologna Üniversitesi'nde Federico Delpino'nun asistanlığını yaptı. 1885-1904 yılları arasında Karadağ, Arnavutluk'taki Epirus ve Girit'te çok sayıda bilimsel keşif gezisi gerçekleştirdi. Baldacci, ayrıntılı bilimsel gözlem zenginliğiyle Balkanlarda İtalyan hükümetinin askeri, ekonomik ve politik çıkarları için çok önemli bilgi ve ilişkiler elde etmiştir. Çeşitli bakanlıklar tarafından (özellikle Dışişleri ve İçişleri bakanlıkları) bilimsel ve hatta diplomatik bir niteliğe sahip sayısız görev kendisine emanet edildi. 1915-1917 yılları arasında İtalyan Donanma Komutanlığı'ndaki danışmanlık görevi gibi özel bir misyon da üstlendi.

Baldacci Karadağ'ın bağımsızlığı için kurulan İtalyan komitesinin başkanlığını yaptı ve kendisini tamamen bu bölgenin, bağımsızlığını kazanmasına adadı. Karadağ'ın kurtuluşu için gönüllü bir sefer projesi üzerinde Gabriele D'Annunzio ile birlikte çalışan Baldacci 1930-1939 yılları arasında Bologna'da Arnavutluk Fahri Konsolosu olarak da

çalıştı. 1940 yılında Tiran'daki İtalyan Genel sekreterliğinde kültür danışmanı olarak atanan Baldacci, 1943 yılına kadar bu görevde bulundu. Antonio Baldacci botanik çalışmalarını, gezileri sırasında topladığı zengin belgesel materyal ve araştırmalarla destekleyerek hayatının sonuna kadar sürdürdü.

O, 1885 yılında yaptığı ilk gezide Zara'dan Karadağ Sınırına kadar yürüdü. Ancak ekonomik yetersizlikler sebebiyle Cettigne'ye ulaşamadı. 1886'da bu geziyi yeniden düşünürken yolculuğu sırasında Vatikan tarafından gönderilen ve Baldacci'yi Karadağ Prensi Nikola ile tanıştıran ve onun ilk gezileri için küçük yardımlar yapan peder Cesare Tondini De Quarengh ile bir araya geldi. Bu sayede on dokuz yaşındayken Nikola'nın kızı ve müstakbel İtalyan kraliçesi olan on üç yaşındaki prenses Elena ile tanıştı.

1889, 1890 ve 1891 yıllarındaki gezilerini Karadağ'daki araştırmalara ayırdı. Baldacci, o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan ve sonraki yıllarda araştırmaların ana merkezi haline gelen Arnavutluk'u ilk kez 1892'de ziyaret edebildi. 1893 ve 1899 yıllarında Osmanlı Hükümetinin özerklik verdiği Girit adasını ziyaret etti. Bu geziler sırasında Baldacci bölgenin coğrafi yapısının zorluğu yanı sıra silahlı saldırılar gibi riskli durumlarla da karşılaştı. Karadağ ve Arnavutluk sınır bölgesinde yaşayan eşkiyanın saldırısına maruz kaldı.

Baldacci'nin yapmış olduğu bu geziler, onun İtalya ve yabancı enstitülere sattığı kuru bitki örneği koleksiyonlarından elde ettiği gelirler ve daha sonra İtalya Coğrafya Derneği tarafından sağlanan ekonomik katkılarla finanse edildi. 1902'de Arnavutluk ve Karadağ arasındaki sınır gezisi "Karadağ'daki İlk İtalyan Bilimsel Misyonu"nu oluşturdu ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından desteklenip finanse edildi.

Baldacci yaptığı bilimsel araştırmalar sırasında, günümüzde *Verbascum Baldaccii* Degen, *Wulfenia Baldaccii* ve *Forsythia Europaea* Degen ve *Baldaccii* gibi adı geçen yüzün üzerinde bitki örneğini topladı (Martucci ve Nicoli 2013).

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Baldacci

İtalyalı Dr. Antonio Baldacci 1895 ve 1897 yılları arasında Balkanlar'ın muhtelif bölgelerinde nebatat üzerine araştırma seyahatlerinde bulunmuştur. Osmanlı arşiv belgelerinden, Baldacci'nin Balkanlardaki nebatat üzerine ilk seyahatinin 1895 yılı Mayıs ayının ortalarına denk geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim 14 Mayıs 1895'te İtalya sefaretinden Hariciye nezaretine gönderilen 74 numaralı yazının tercümesini içeren 20 Mayıs 1895 tarihli arşiv vesikasında; İtalya Boloni Darül-fünunu (Üniversite) nebatat muallimi Dr. Antonio Baldacci'nin birçok seneden beri Girit vilâyeti'nde nebatat üzerine yaptığı araştırmalar sırasında topladığı önemli bulguları Said Paşa'ya takdim ettiği belirtilmektedir. Bununla birlikte söz konusu vesikadan İtalya konsolosluğunun, Mösyö Baldacci'nin 1895 yazında Girit adasının doğusunda özellikle Lasiski dağlarında nebatat üzerine yapacağı araştırma için izin talebinde bulunduğu da tespit edilmiştir (*HR.İD* 2122/16). Hariciye nezareti, İtalya sefaretliğinin Mösyö Baldacci için Girit adasının doğusu ve bilhassa Lasiski dağlarındaki bitkiler üzerine yapmak istediği araştırma için istediği izin talebini 9 Haziran 1895'te Sadaret'e iletmiştir (*İ.HR.* 347/72. Vrk.2.). Sadaret'ten Hariciye nezaretine 13 Haziran 1895 tarihinde gönderilen cevabi yazıdan; Mösyö Baldacci'nin 1895 yılı yaz aylarında Girit adası ve Lasiski dağlarında bitkileri incelemek için yapmak istediği seyahate padişahın fermaniyle izin verildiği anlaşılmaktadır (*İ.HR.* 347/72. Vrk.3.). Girit adasındaki araştırmasını kısa bir süre içinde tamamlayan Baldacci Yanya taraflarına gitmek istemiştir. 1 Temmuz 1895'te Yanya valisi Ahmed Zikri Bey'in Dahiliye nezaretine göndermiş olduğu telgraf; İtalya Preveze konsolosunun Baldacci'nin Yanya'da botanik üzerine inceleme yapmak için izin talebini içermektedir. Hatta telgrafta, Baldacci'nin bir yıl önce Yanya'da nebatat üzerine araştırma yaptığı da vurgulanmıştır (*BEO.* 655/49125. Vrk.4.). 3 Temmuz 1895 tarihinde Sadaret'ten Hariciye nezaretine gönderilen yazıda; İtalya Preveze konsolosluğu aracılığıyla Mösyö Baldacci Yanya ve Girit'te yapacağı seyahatler için istenilen izin talebinin padişahın fermaniyle kabul edildiği belirtilmiştir (*İ.HR.* 348/18. Vrk.1.). Osmanlı Devleti'nin zaman zaman Baldacci'den şüphelendiği görülmektedir. Nitekim 14 Temmuz 1895'te Yanya valiliğine gönderilen padişah fermanında; Baldacci'nin Yanya vilâyeti dahilinde yapacağı seyahati esnasında hem korunması hem de şüpheli bir hareketine rastlanılıp siyaset yaptığı hissedildiği anda vali tarafından hemen Yanya'dan çıkarılması emredilmiştir (*İ.HR.* 348/18. Vrk.2.). Dr. Antonio Baldacci'nin bu seyahatleri sırasında muhtemelen karşılaşacağı tehlikelere karşı kendisini korumak amaçlı silah taşıdığı anlaşılmaktadır. Baldacci'nin Preveze'ye girişte Preveze gümrük memurunun el koyduğu revolver marka silahının, İtalya konsolosluğuna iadesi için 13 Kasım 1895'te Hariciye nezaretinden Gümrük Emanetine emir gönderilmiştir (*BEO.* 710/53178.).

İtalya konsolosluğundan Hariciye nezaretine gönderilen ve Bab-ı Ali Tercüme Odası'nca tercüme edilen 74 numaralı belgede; Arnavutluk'ta nebatat üzerine yapmış olduğu çalışmalarını kitap olarak basan Baldacci'nin, kitabının bir nüshasını Hariciye nezaretine takdim etmek istediği belirtilmektedir. İtalya konsolosluğu dea, Baldacci'nin bu isteğini kabul eden ve onu ağırlayan Hariciye nezareti görevlilerine teşekkürlerini iletmiştir (*HR.İD.* 2122/23. Vrk.1.). 1897 yılına gelindiğinde Baldacci'nin nebatat üzerine seyahatine İškodra ve Bosna'da devam ettiği tespit edilmiştir. 14 Haziran 1897'de Sadaret'ten İškodra vilayetine gönderilen şifreli belgede; bitki keşfi için Bosna ve İškodra'da nebatat üzerine araştırma yapmak isteyen ve şu an İškodra'da bulunan Baldacci'nin yanına memur vermek suretiyle hareketlerine dikkat edilmesi ve şüpheli bir hareketi görüldüğü takdirde Sadaret'e bildirilmesi emir olunmuştur (*BEO.* 964/72266., *BEO.* 964/72271.).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sonuç olarak, 18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar çok sayıda Avrupalı botanikçinin Osmanlı coğrafyasındaki bitkileri araştırmak üzere seyahat yaptığı anlaşılmaktadır. Geniş coğrafyaya sahip Osmanlı Devleti zengin bir bitki florasına sahipti. Avrupalı botanikçiler Balkanlar ve Anadolu başta olmak üzere imparatorluğun hemen her bölgesindeki zengin bitki florasını keşfetmeye yönelik seyahatlerini 19. yüzyılın 2. yarısından itibaren sıklaştırmaya başladılar.

Bu seyahatlerde bulunan Avrupalı botanikçiler, ihtiyaç duydukları izin belgesini konsoloslukları vasıtasıyla almışlardır. Osmanlı arşivindeki belgeler, Osmanlı Devleti'nin Avrupalı seyyahların nebatat amaçlı seyahatlerine izin verdiğini ancak bunların gerçek niyetinden emin olmadığını göstermektedir. Nitekim konumuzu teşkil eden Dr. Edvar Formanek ve Dr. Antonio Baldacci'nin izin süreçlerinde bu duruma sürekli rastlanmaktadır. Osmanlı Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı Devleti bitki keşfi için seyahat eden botanikçileri, çalıştıkları süre boyunca hem onların işlerini kolaylaştırmaya hem de hal ve hareketlerini kontrol etmeye gayret etmiştir. Esasında Osmanlı'nın çekindiği husus onların misyonerlik ve ajanlık faaliyetlerde bulunma ihtimali ile gezdikleri bölgelerin özellikle de askeri alanların resim ve fotoğraflarını çekme durumuydu. Bunların yanı sıra Botanikçileri de seyahatleri boyunca karşılaşılabilecekleri eşkıya çeteleri gibi tehlikelere karşı da uyardıktan geri kalmamıştır.

Botanik amaçlı seyahatleri sonucunda çoğu Botanikçi elde ettiği verileri daha sonra kitap olarak basmıştır. Bu çalışmaların neticesinde söz konusu botanikçiler yayınladıkları eserlerle, Osmanlı coğrafyasının bitki haritasını büyük oranda çıkarmış ve birçok bitki örneklerini kendi ülkelerine götürmüşlerdir. Son olarak modern Avrupa'nın botanik bilimine olan ilgisinden Osmanlı Devleti'nin de etkilendiğini söylemek mümkündür. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Mekteb-i Tıbbiye başta olmak üzere Osmanlı'daki tıp, eczacılık ve bahçecilik gibi modern kurumlarda çalıştırılan yabancı uyruklu botanikçiler bu durumu ispatlar niteliktedir.

Boissier (1867-1888)'in yazdığı "Flora Orientalis", Davis (1965-1985)'in editörlüğünde kaleme alınan "Flora of Turkey and the East Aegean Islands 1-10", Güner vd. (2000)' tarafından yazılan "Flora of Turkey and the East Aegean Islands 11" Türkiye bitkileri üzerine bugüne kadar yazılmış temel eserler olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Kandemir vd. (2018) Tchihatchef (1860)'in kaleme aldığı "Asie Mineure. III. Partie, Botanique I ve II" adlı eserin de bu temel eserler arasında yer alması gerektiğini önermektedir. Bu temel eserlerin yazımına bugüne kadar Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bitki toplayanların önemli katkıları olmuştur. Türkiye bitkilerine ilişkin eserlerde katkıları olan kişilerden birisi de E. Formanek'tir.

Yıldırım (2014), Anadolu botanik tarihi üzerine yaptığı çalışmada, E. Formanek hakkında oldukça sınırlı bilgiler vermiştir. Bu bilgilere göre, Formanek İstanbul ve Bursa çevresinde bitki toplama faaliyetlerinde bulunmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgelerine göre Formanek Osmanlı sınırları içinde Selanik, Manastır, Kökili ve Kosova'da da bitki toplama faaliyetlerinde bulunmuştur (Şekil 1). Yıldırım (2014)'nin çalışmada Antonio Baldacci'den söz edilmemektedir. Bunun nedeni, Baldacci'nin bugünkü Türkiye sınırları dışında Balkan ülkelerinde (Şekil 6) bitki toplama faaliyetlerinde bulunmuş olması olmalıdır. Zira Baldacci'nin Anadolu'dan bitki örneği topladığına ilişkin herhangi bir kayda rastlanılmamıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Osmanlı sınırları içinde bitki toplayanlara ve diğer bitkisel çalışmalara ait belgeler "Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde botanik üzerine belgeler (1797-1926)" başlığıyla Köse ve Kandemir (2016) tarafından liste halinde yayınlanmıştır. Yayınlanan bu çalışmada adı geçen 70'in üzerindeki Avrupalı botanikçinin genelini şuana kadar Türkiye'de botanik üzerine yayımlanan eserlerde varlığına ulaşılmaması, bunların Osmanlı coğrafyasındaki araştırmalarından Türkiye'deki botanikçilerin haberdar olmadıklarını göstermektedir. Bu çalışma yukarıda adı geçen ve 2016'da yayımlanan çalışmadan ilham alınarak hazırlanmıştır. Osmanlı arşivleri temelinde hazırlanan bu çalışmada, Edvard Formanek ve Antonio Baldacci isimli botanikçilere ait orijinal bilgilere ulaşılmış olması çalışmamızın botanik bilimine yeni ve orijinal bilgiler getireceği kanaati uyandırmaktadır. Bundan sonra, başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi olmak üzere, arşivlerde yapılacak çalışmalar botanik araştırmaları tarihi açısından orijinal bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu makalenin hazırlanması sırasında botanik alanı ile ilgili literatürler konusunda desteğini veren ve bazı önerilerde bulunan Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü'nde görevli Dr. Ali KANDEMİR'e, Formanek ve Baldacci'nin botanik üzerine yaptıkları seyahatleri gösteren haritaları çizen aynı fakültenin Coğrafya Bölümü Araştırma Görevlisi Özgür Aydın BEKAR'a teşekkür ederiz.

KAYNAK LİSTESİ**Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri**

- BOA.A.DVN.DVE. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bab-1 Asafi Divan-1 Hümayun Düvel-i Ecnebiye Kalemî) 23A/79. [15 N 1274/9 Nisan 1858].
 ----- 2A/69. [28 S1261/8 Mart 1845].
 BOA.A.MKT. (Sadaret Mektubi Kalemî) 49/22. [3 N 1262/25 Ağustos 1846].
 BOA.A.MKT.MHM. (Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı) 347/17. [7 Ş 1282/26 Aralık 1865].
 ----- 450/88. [9 M 1284/13 Mayıs 1867].
 BOA.A.MKT.NZD. (Sadaret Mektubi Kalemî Nezaret ve Deva'ir Evrakı) 15/26. [17 Za 1266/24 Eylül 1850].
 BOA.A.MTZ.(04). (Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı) 154/59. [16 S 1325/31 Mart 1907].
 BOA.AE.SSLM.III. (Ali Emiri Selim III) 65/3905. [29 Z 1211/26 May 1797].
 BOA.BEO. (Babiali Evrak Odası) 1113/83471. [02 Z 1315/25 Mart 1898].,
 ----- 1284/96265. Vrk.1. [10 Mart 1315/22 Mart 1899].
 . 1284/96265. Vrk.2. [8 Mart 1315/20 Mart 1899].,
 ----- 1284/96265. Vrk.4. [11 Zilkade 1316/23 Mart 1899].,
 ----- 1299/97379. Vrk.2. [4 Zilhicce 1316/15 Nisan 1899].
 ----- 1827/137000. [4 M 1320/13 Nisan 1902].
 ----- 1857/139251. [23 S 1320/1 Haziran 1902].
 ----- 3033/227470. [2 Ra 1325/15 Nisan 1907].
 ----- 3256/244175. [22 M 1326/25 Şubat 1908].
 ----- 3666/274906. [8 Za 1327/21 Kasım 1909].
 ----- 3671/275291. [19 Za 1327/2 Aralık 1909].
 ----- 4470/335183. [24 B 1335/16 Mayıs 1917].,
 ----- 4536/340163. [26 Z 1336/2 Ekim 1918].
 ----- 579/43358. [30 Ş 1312/26 Şubat 1895].
 ----- 617/46274. [13 Za 1312/8 Mayıs 1895].
 ----- 653/48963. [20 M 1313/13 Temmuz 1895].,
 ----- 655/49088. [22 Muharrem 1313/15 Temmuz 1895].
 ----- 655/49125. Vrk.4. [19 Haziran 1311/1 Temmuz 1895].
 ----- 710/53178. [11 Teşrin-i Sani 1311/23 Kasım 1895].
 ----- 964/72266. [2 Haziran 1313/14 Haziran 1897].
 ----- 964/72271. [2 Haziran 1313/14 Haziran 1897].
 BOA.C.DH. (Cevdet Dahiliye) 233/11602. [24 Ca 1266/7 Nisan 1850].
 BOA.C.HR. (Cevdet Hariciye) 150/7484. [22 M 1288/13 Nisan 1871].
 ----- 95/4745. [25 C 1254/15 Eylül 1838].
 BOA.C.MF. (Cevdet Maarif) 61/3001. [29 M 1266/15 Aralık 1849].
 BOA.C.SH. (Cevdet Sıhhiye) 22/1089. [10 S 1265/5 Ocak 1849].
 BOA.DH.İD. (Dahiliye Nezareti İdare Evrakı) 281/10. [18 Ra 1329/19 Mart 1911].
 ----- 282/4. [22 Ş 1330/6 Ağustos 1912].
 BOA.DH.MKT. (Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî) 1082/56. [29 Ra 1324/23 Mayıs 1906].
 ----- 1094/51. [5 Ca 1324/27 Haziran 1906].
 ----- 1110/38. [29 C 1324/20 Ağustos 1906].
 ----- 1204/72. [1 N 1325/8 Ekim 1907].
 ----- 121/36. [15 S 1311/28 Ağustos 1893].
 ----- 1267/62. [9 C 1326/9 Temmuz 1908].
 ----- 1267/62. [9 C 1326/9 Temmuz 1908].
 ----- 1346/99. [19 C 1302/5 Nisan 1885].
 ----- 1401/17. [4 C 1304/28 Şubat 1887].
 ----- 1426/67. [27 N 1304/19 Haziran 1887].
 ----- 1427/73. [6 L 1304/28 Haziran 1887].
 ----- 1956/18. [5 Za 1309/1 Haziran 1892].
 ----- 1985/40. [16 M 1310/10 Ağustos 1892].
 ----- 2189/110. [4 Zilhicce 1316/15 Nisan 1899].
 ----- 2206/10. [12 M 1317/23 Mayıs 1899].
 ----- 2213/130. [12 S 1317/22 Haziran 1899].
 ----- 2328/2. [3 Z 1317/4 Nisan 1900].
 ----- 2408/127. [4 C 1318/29 Eylül 1900].
 ----- 485/19. [13 M 1320/22 Nisan 1902].
 ----- 496/49. [27 M 1320/6 Mayıs 1902].

- 1556/54. [14 S 1306/20 Ekim 1888].
BOA.DH.MUİ. (Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evr.) 121/12. [7 Ş 1328/14 Ağustos 1910].
-----222/37. [13 L 1327/28 Ekim 1909].
-----57/53. [19 M 1328/31 Ocak 1910].
BOA.DH.ŞFR. (Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı) 140/66. [10 T 1305/22 Şubat 1890].
-----155/24. [8 Haziran 1308/20 Haziran 1892].
-----143/75. [13 Mayıs 1306/25 Mayıs 1890].
-----195/117. [24 T 1312/5 Ağustos 1896].
-----196/28. [31 T 1312/12 Ağustos 1896].
-----223/36. [6 Nisan 1314/12 Ağustos 1896].
-----287/20. [2 H 1318/15 Haziran 1902].
-----332/109. [2 Eylül 1320/15 Eylül 1904].
-----565/63. [13 E 1333/13 Eylül 1917].
BOA.DH.TMIK. (Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu) 250/40. [20 C 1325/31 Temmuz 1907].
BOA.DH.TMIK.M. (Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Muamelat) 223/58. [11 R 1324/4 Haziran 1906].
BOA.HR.İD. (Hariciye Nezareti İdare) 2122/16. [14 Mayıs 1895].
-----2122/21. [14 Mayıs 1895].
-----2122/23. Vrk.1.[2 Kanuni Evvel 1312/14 Aralık 1896].
-----2122/92. [16 Haziran 1906].
-----2122/16/[8 Mayıs 1311/20 Mayıs 1895]
BOA.HR.İM. (Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı) 121/75. [27 Ekim 1924].
BOA.HR.MKT. (Hariciye Nezareti Mektubi kalemi Evrakı) 236/100. [20 N 1274/4 Mayıs 1858].
-----281/67. [18 Ş 1275/23 Mart 1859].
-----330/97. [11 N 1276/2 Nisan 1869].
BOA.HR.SFR.04. (Hariciye Nezareti Paris Sefareti) 402/3. [12 Ekim 1909].
-----513/53. [13 Mayıs 1897].
BOA.HR.SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi) 1398/11. [11 Temmuz 1875].
-----1611/9. [30 Mart 1882].
BOA.HR.TH. (Hariciye Nezareti Tahsilat) 175/28. [27 Mayıs 1896].
-----72/28. [14 Nisan 1887].
BOA.HR.TO. (Hariciye Nezareti Tercüme Odası) 451/10. [11 Temmuz 1868].
-----453/25. [23 Mayıs 1870].
-----528/111. [27 Mayıs 1885].
-----76/60. [28 Eylül 1866].
BOA.İ.DH. (İrade Dahiliye) 1180/92262. [7 L 1307/27 Mayıs 1890].
-----1180/92306. [8 L 1307/28 Mayıs 1890].
-----1231/96394. [21 Za 1308/28 Haziran 1891].
-----1237/96866. [9 Z 1308/16 Temmuz 1891].
BOA.İ.HR. (İrade Hariciye) 246/14605. [24 C 1287/21 Eylül 1870].
-----347/72. Vrk.2. [28 Mayıs 1311/9 Haziran 1895].
-----347/72. Vrk.3.[19Zilhicce 1312/13 Haziran 1895].
-----348/11. [18 M 1313/11 Temmuz 1895].
-----348/18. [21 M 1313/14 Temmuz 1895].
-----348/18. Vrk.1. [10 Muharrem 1313/3 Temmuz 1895].
-----348/18. Vrk.2. [21 Muharrem 1313/14 Temmuz 1895].
-----351/45. [21 Z 1313/3 Haziran 1896].
-----358/10. Vrk.2. [1 Şubat 1313/13 Şubat 1898].
-----358/10. Vrk.3. [21 Şubat 1313/5 Mart 1898].
-----358/10.Vrk.1. [11 Şevval 1315/5 Mart 1898].
-----366/24. [25 Za 1317/27 Mart 1900].
-----377/41. [20 S 1320/29 Mayıs 1902].
-----402/22. [28 R 1324/21 Haziran 1906].
-----409/1. [22 Ş 1325/22 Eylül 1907].
-----367/17. [6 M 1318/6 Mayıs 1900].
BOA.İ.HUS. (İrade Hususi) 68/52. [14 Ca 1316/30 Eylül 1898].
BOA.MF.MKT. (Maarif Nezareti Mektubi Kalemi) 1227/115. [29 N 1335/19 Temmuz 1917].
-----281/48. [21 Ra 1313/11 Eylül 1895].
-----62/8. [12 Ca 1296/4 Mayıs 1879].
BOA.MV. (Meclis-i Vükela Evrakı) 257/59. [22 B 1335/14 Mayıs 1917].

- 85/23. [17 M 1313/10 Temmuz 1895].
 ----- 85/23.Vrk.2. [17 Zilkadde 131/ 12 May 1895]
 BOA.TFR.I.UM. (Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı) 29/2844. [21 C 1327/10 Temmuz 1909].
 BOA.Y.A.RES. (Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı) 10/72. [22 Ca 1298/22 Nisan 1881].
 ----- 10/72. [22 Ca 1298/22 Nisan 1881].
 BOA.Y.PRK.BŞK. (Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı) 76/8. [15 S 1324/10 Nisan 1906].
 BOA.Y.PRK.SGE. (Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Erkanı ve Saray Görevlileri Maruzatı) 11/22. [30 Z 1325/3 Şubat 1908].
 BOA.Y.PRK.UM. (Yıldız Perakende Evrakı Umumi) 81/57. [23 R 1326/25 Mayıs 1908].

Diğer Kaynaklar

- Baytop, A. (2010). Plant collectors in Anatolia (Turkey). *Phytologia Balcanica* 16 (2): 187-213
 Baytop, A. (2014). *Türkiye’de Botanik Tarihi Araştırmaları*. Tübitak Yayınları, Ankara.
 Baytop, T. (2000). *Anadolu Dağlarında 50 Yıl: Bir Bitki Avcısının Gözlemleri*. Nobel Tıp Kitapevi, Ankara.
 Boissier, E. (1867, 1872, 1875, 1879, 1888). *Flora Orientalis*, 1-5 & Supplementum. Cevevae & Basileae.
 Carolyn, F. (2014). *Bitki Avcıları: Tarihin En Büyük Botanik Kaşiflerinin Maceraları*, Çev. Orhan Küçük. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
 Çırpıcı A. (1983). *Türkiye Florası Atlası (Atlas Florae Turcicae), Fasikül:1*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
 Davis, P. H. (ed.). (1965, 1967, 1970, 1972, 1975, 1978, 1982, 1984, 1985). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* 1-9. Edinburgh University press, Edinburgh.
 Demiriz H. (1993). *An Annotated Bibliography of Turkish Flora and Vegetation: Türkiye Flora ve Vejetasyonu Bibliyografyası*. Tübitak Yayınlar, Ankara.
 Grauter, W. (1998). The early botanical exploration of Greece. Progress in Botanical Resarch. Proceeding of the 1st Balkan Botanical Congress. Proceeding Book s. 9-20.
 Güner, A. (ed.) (2014). *Resimli Türkiye Florası I*. NGBB, Flora Araştırmaları Derneği ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Yayını, İstanbul.
 Güner, A., Kandemir, A., Menemen, Y., Yıldırım, H., Aslan, S., Ekşi, G. Güner, I. ve Çimen A.Ö. (edlr.). (2018). *Resimli Türkiye Florası II*. ANG Vakfı Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Yayınları, İstanbul.
 Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T. ve Başerr, K. H. C. (edlr.) (2000). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* 11. Edinburgh.
<http://socharstvi.info/foto/realizace/453.jpg>, (erişim tarihi: 09.05.2017).
 Jarošová, Y. (2008). *Dějiny A Osobnosti Botanického Oddělení Mzm*, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno.
 Kandemir, A., Şahin, C. ve Sevinç, A. (2018). Pierre De Tchihatchef’in Anadolu Florasına Katkıları Üzerine. Anadolu Florasına katkıları üzerine. Bildiri kitabı s.5. 1st International Congress on Plant Biology, 10-12 May 2018, Konya.
 Köse, M., Kandemir, A. (2016). Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde botanik üzerine belgeler (1797-1926). *Bağbahçe Bilim Dergisi* 3(3): 27-59.
 Martucci M. ve Nicoli, R. (2013). “*Ai Popoli Generosi Dell’ Albania e Della Montagna Nera*”: Antonia Baldacci e i Balcani, *Palaver* 2: 183-206.
 Storia E Memoria Di. Bologna. <http://www.storiaememoriadibologna.it/baldacci-antonio-481607-persona>, (erişim tarihi. 09.05.2017).
 Tchihatchef, M.P. (1860). *Asie Mineure. III. Partie, Botanique I ve II*. Paris.
 Wikidata. <https://www.wikidata.org/wiki/Q5818902>, (erişim tarihi: 25.12.2018).
 Yıldırım, Ş. (2014). *Anadolu’da Botanik Tarihi*. Şu eserde: Güner, A. (ed.) *Resimli Türkiye Florası 1*: 245-286. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

EKLER

Tablo 1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) belge özetlerine göre 1797-1924 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde araştırma yapan, Osmanlı Devleti'nde görevli ve Osmanlı Devleti tarafından ödüllendirilen yabancı botanikçiler.

A. Osmanlı Coğrafyasında Nebatat Üzerinde Araştırma Yapan Yabancı Botanikçiler			
1. Kimliği ve Araştırma Sahası Bilinen Botanikçiler			
Sıra No	Araştırmacı Botanikçi	Araştırma Tarihi	Araştırma Yaptığı Bölge
1	Fransız Boşan (<i>AE.SSLM.III. 65/3905</i>)	26 Mayıs 1797	Trabzon
2	Avusturyalı Todor Haldric (<i>A.DVN.DVE. 2A/69</i>)	8 Mart 1845	Anadolu
3	Ustanova (<i>A.MKT. 49/22</i>)	25 Ağustos 1846	Bursa
4	Avusturyalı Mana (<i>HR.MKT. 330/97</i>)	2 Nisan 1860	Samsun, Amasya ve Tokat
5	Macar Viktor Panka (<i>C.HR. 150/7484</i>)	13 Nisan 1871	Edirne, Tuna ve Selanik
6	Dr. Pañçi (<i>HR.SYS. 1398/11</i>).	11 Temmuz 1875	Yeni Varoş, Prizrin ve Priştine
7	Alman Hazvengnaht (<i>DH.MKT. 1346/99</i>).	5 Nisan 1885	Arnavutluk
8	Lord Dorfin (<i>HR.TO. 528/111</i>)	27 Mayıs 1880	Hindistan
9	Fransız Alber Dakler/Elber Dofler (<i>DH.MKT. 1401/17., DH.MKT. 1426/67</i>)	28 Şubat 1887	Yemen
10	Alman Schwaln Fort (<i>DH.MKT.1556/54</i>).	20 Ekim 1888	Hudeyde ve Sana
11	İtalyan Antuvan (<i>DH.ŞFR. 140/66</i>). (Öğrenci)	22 Şubat 1890	Yanya
12	Dr. Arpadov Reje (<i>İ.DH. 1180/92262</i>)	27 Mayıs 1890	Rumeli ve Selanik
13	İtalyan Dr. Andonyo Baldacci (Muallim) (<i>DH.ŞFR. 155/24., HR.İD. 2122/16., HR.İD. 2122/21. İ.HR. 348/18</i>)	20 Haziran 1892	Girit, Lasiski, Preveze, Arnavutluki İşkodra ve Karadağ
14	Prusyalı (Alman) Dr. Vin (<i>DH.MKT. 121/36</i>)	28 Ağustos 1893	Kosova ve Manastır
15	Rus Potbanon/Potyano (<i>BEO. 653/48963., İ.HR. 348/11</i>)	13 Temmuz 1895	Harput, Malatya, Niğde, Konya ve İzmir
16	Alman Mösyö Valer (<i>BEO. 579/43358</i>)	26 Şubat 1895	Mersin
17	Avusturyalı Dr. Edvar Formanek (<i>MV. 85/23</i>)	10 Temmuz 1895	Selanik, Kosova ve Manastır
18	Fransız Alber De Kalar/Alerdok (<i>DH.MKT. 1427/73., HR.TH. 72/28</i>)	28 Haziran 1887	Yemen
19	Avusturyalı Dr. Yovanoviç (<i>DH.ŞFR. 143/75</i>)	25 Mayıs 1890	Selanik
20	Alman Paul Sintenis (<i>DH.MKT. 1956/18</i>)	1 Haziran 1892	Ankara ve Kastamonu
21	Alman Valter Zinik (<i>HR.TH. 175/28</i>)	27 Mayıs 1896	Anadolu
22	Valter Siehe (<i>İ.HR. 351/45., BEO. 1113/83471., DH.ŞFR. 223/36</i>)	3 Haziran 1896	Konya, Adana ve Gülek Boğazı

23	Avusturyalı Sen Şaştarıçe (<i>DH.ŞFR.</i> 196/28.)	12 Ağustos 1896	Balkanlar
24	Alman Biberbah/ Birbah (<i>İ.HUS.</i> 68/52)	30 Eylül 1898	Selanik ve Manastır
25	Alman Joj Forgoller ve Avusturyalı Julhazen Mayer (<i>DH.MKT.</i> 2206/10)	23 Mayıs 1899	Bilecik, Eskişehir, Kütahya, Karahisar (Afyon) ve Akşehir
26	Alman Yosef Burguller (<i>DH.MKT.</i> 2213/130).	22 Haziran 1899	Bursa ve Konya
27	Mişel Dimoni (HR.İD. 2122/41. Vrk.1.,1/2)	18 Ağustos 1899	Üsküb
28	Alman Dr. Erninig ve Dr. Berens/Barns (<i>İ.HR.</i> 366/24., <i>DH.MKT.</i> 2328/2)	27 Mart 1900	Konya ve Elazığ
29	Alman Profesör Diyber (<i>İ:HR.</i> 367/17)	6 Mayıs 1900	Sisam Adası
30	Avusturyalı Dr. Arnold Penter ve Emerig Ziderbaver (<i>BEO.</i> 1827/137000., <i>DH.MKT.</i> 485/19)	13 Nisan 1902	Konya ve Ankara
31	Alman Ohannes Yahar/Yohan Bahar (<i>DH.MKT.</i> 496/49., <i>BEO.</i> 1857/139251)	6 Mayıs 1902	Umman ve Kudüs
32	Fransız Jak De Prat (<i>İ.HR.</i> 377/41)	29 May 1902	Yanya
33	Fransız Merata ve Wife (<i>DH.ŞFR.</i> 332/109).	15 Eylül 1904	Yafa
34	Alman Dr. Viky/Dicky (<i>Y.PRK.BŞK.</i> 76/8., <i>DH.MKT.</i> 1082/56)	10 Nisan 1906	Adana, Konya, Sivas ve Trabzon
35	İngiliz Martin (<i>DH.TMIK.M.</i> 223/58).	4 Haziran 1906	Zor, Şam ve Bağdad
36	Bahr-i Ahmer (Kızıl Deniz) ve Rus Heyeti (<i>HR.İD.</i> 2122/92)	13 Haziran 1906	Bahr-i Ahmer (Kızıldeniz) sahili
37	Kostantino Fınyanas/Kıtenas (<i>DH.MKT.</i> 1094/51)	27 Haziran 1906	12 Ada (Biga, Midilli, Sakız, Rodos, Kıbrıs ve İstanköy)
38	Rus Metalifkof ve Davidof (<i>DH.MKT.</i> 1110/38)	20 Ağustos 1906	Bahr-i Ahmer (Kızıldeniz)
39	Alman İlm-i Nebatat ve Hayvanat Cemiyeti (45 kişi) (<i>A.MTZ.(04).</i> 154/59)	31 Mart 1907	Sofya ve İstanbul
40	Alman Şınayder ve Avusturyalı Adamoviç (<i>BEO.</i> 3033/227470)	15 Nisan 1907	Edirne
41	Avusturyalı Fredrik/Frederik Koch ve Hemanotres (<i>DH.TMIK.</i> 250/40)	31 Temmuz 1907	Beyrut
42	Avusturyalı Dr. Valter Perayis (<i>DH.MKT.</i> 1204/72., <i>İ.HR.</i> 409/1)	8 Ekim 1907	Adana, Konya, Kayseri ve Humus
43	Alman Zipen/Ziph (<i>BEO.</i> 3256/244175)	25 Şubat 1908	Haydarpaşa-Eskişehir tren hattı
44	Alman Prof. Dr. Max Blankenhorn (<i>Y.PRK.UM.</i> 81/57).	25 Mayıs 1908	Lut Gölü
45	Alman Proser ve Dr. Anders (<i>DH.MKT.</i> 1267/62)	9 Temmuz 1908	Üsküdar, Kocaeli ve Sakarya

46	Avusturyalı Racos (<i>TFR.I.U.M.</i> 29/2844)	10 Temmuz 1909	Kars, Ardahan ve Batum
47	Bulgaristan Ticaret, Ziraat ve Orman Müdür ile Nebatat Bahçesi Müdürü (<i>HR.SFR.04.</i> 402/3)	12 Ekim 1909	Selanik Pirin dağları
48	Baykoşef (<i>DH.MUI.</i> 222/37)	28 Ekim 1909	Selanik Prin Dağları
49	Viyana Tarih-i Tabi-i Cemiyet-i Şarkiyyesi (<i>BEO.</i> 3666/274906., <i>BEO.</i> 3671/275291)	21 Kasım 1909	Mezopotamya ve Anadolu
51	Alman Zemin (<i>DH.İD.</i> 281/10)	19 Mart 1911	Elazığ
52	Rus Fedçenekov (<i>DH.İD.</i> 282/4)	6 Ağustos 1912	Edirne, Manastır, Selanik, Kosova, Yanya ve İşkodra
53	Kostilan (<i>DH.ŞFR.</i> 565/63)	13 Eylül 1917	Bursa
54	Avusturya-Macar Şark Mavray İcar Şirketi	14 May 1918	Marmara Sahilleri
	Çekoslavakya Ziraat Cemiyeti (<i>HR.İM.</i> 121/75)	27 Ekim 1924	Anadolu
2. Kimliği ya da Araştırma Sahası Bilinmeyen Botanikçiler			
Sıra No	Araştırmacı Botanikçi	Araştırma Tarihi	Araştırma Yaptığı Bölge
1	Üç Nefer İngiliz (<i>C.HR.</i> 95/4745)	15 Eylül 1838	Anadolu
2	Fransız Borluba (<i>A.DVN.DVE.</i> 23A/79.)	9 Nisan 1858	-
3	Rus Mihacif (<i>HR.MKT.</i> 236/100)	4 Mayıs 1858	-
4	Avusturyalı Foci Teodor (<i>HR.MKT.</i> 281/67)	13 Mart 1859	-
5	Antuvan Felli (<i>HR.TO.</i> 451/10)	11 Temmuz 1868	-
6	Corc De Kraonfild (<i>HR.TO.</i> 453/25)	23 Mayıs 1870	-
7	Rene Duplessis (<i>HR.SYS.</i> 1611/9)	30 Mart 1882	-
8	Alman Herman Dinkler (<i>DH.MKT.</i> 1985/40)	10 Ağustos 1892	-
9	İki Alman Nebatatçı (<i>BEO.</i> 617/46274)	8 Mayıs 1895	Rize
10	Meçhul Bir Şahıs (<i>DH.ŞFR.</i> 195/117)	5 Ağustos 1896	Selanik ve Manastır
11	İki Avusturyalı Memur (<i>HR.SFR.04.</i> 513/53)	13 Mayıs 1897	Nevrekob
12	Bazı Yabancılar (<i>DH.MKT.</i> 2408/127)	29 Eylül 1900	-
13	Alman Seyyah (<i>DH.ŞFR.</i> 287/20)	15 Haziran 1902	Kayseri/Develi
14	Avusturyalı 3 Kişi (<i>DH.MUI.</i> 57/53)	31 Ocak 1910	Fırat, Dicle, Suriye ve Filistin
15	Dr. Walter Price	10 Mart 1910	-
16	Rus Petro Vilademir Dimitroviç (<i>DH.MUI.</i> 121/12)	14 Ağustos 1910	-
B. Osmanlı Devleti'nde Görevli Yabancı Botanikçiler			
Sıra No	Görevli Botanikçi	Görev Tarihi	Görev Yeri

1	Dr. Konstantin ve Dr. Lenove (<i>C.SH. 22/1089</i>)	5 Ocak 1849	Mekteb-i Tıbbiye Müzesi
2	Korosti (<i>C.MF. 61/3001.</i>)	15 Aralık 1849	Mekteb-i Tıbbiye
3	Yanonocci (<i>C.DH. 233/11602</i>)	7 Nisan 1850	Mekteb-i Tıbbiye
4	İtalyan Profesör Mösyö Klement (<i>A.MKT.NZD. 15/26</i>)	4 Eylül 1850	Mekteb-i Tıbbiye
5	Dr. Pişek (<i>A.MKT.MHM. 347/17</i>)	26 Aralık 1865	Eczahane-i Amire
6	Dr. Vensa (<i>HR.TO. 76/60</i>)	28 Eylül 1866	İstanbul Bahçivanbaşı
7	Kaliga Efendi (<i>A.MKT.MHM. 450/88</i>)	13 Mayıs 1867	Mekteb-i Tıbbiye
8	Kostaki Metafa (<i>MF.MKT. 62/8</i>)	4 Mayıs 1879	-
9	Mösyö Bolanj. (<i>HR.TO. 206/22</i>)	26 Temmuz 1880	Mekteb-i Tıbbiye
10	Mıgırdıç Efendi (<i>Y.A.RES. 10/72</i>)	22 Nisan 1881	Orman ve Maadin (Maden) Mekteb-i Müdürü
11	Mösyö Romeo (<i>İ.DH. 1237/96866</i>)	16 Temmuz 1891	Bahçe-i Hümayun Sobacı Başısı
12	Polologos Efendi (<i>MF.MKT. 281/48</i>)	11 Eylül 1895	-
13	Henry (<i>Y.PRK.SGE. 11/22</i>)	3 Şubat 1908	İstanbul Bahçivanbaşı
14	Dr. Anders (<i>DH.MKT. 1267/62</i>)	9 Temmuz 1908	Beyoğlu Alman Mektebi Muallimi
15	Alman Erih Frank Efendi (<i>BEO. 4470/335183., MV. 257/59</i>)	16 Mayıs 1917	Dar-ül-fünun Nebatat Görevlisi
16	Prof.Dr.Erich Layek ve Hizmetçisi Frank Bey (<i>MF.MKT. 1227/115</i>)	19 Temmuz 1917	Darülfünun-ı Osmanî Nebatat Müdürü ve Hizmetçisi
17	John De Geres (<i>BEO. 4536/340163</i>)	30 Eylül 1918	Tıp Fakültesi Nebatat Bahçesi

C. Osmanlı Devleti Tarafından Ödüllendirilen Botanikçiler

Sıra No	Ödüllendirilen Botanikçi	Tarihi	Ödülü
1	Jorj ve Fraun Feld (<i>İ.HR. 246/14605</i>)	21 Eylül 1870	Nişan
2	Mıgırdıç Efendi (<i>Y.A.RES. 10/72</i>)	22 Nisan 1881	İkinci bir rütbe
3	Viyana Hayvanat ve Nebatat Cemiyeti Üyesi Bir Kişi (<i>DH. 1180/92306</i>)	28 Mayıs 1890	İftihar madalyası
4	Belçikalı Mesaşe Dolovarkes Hozkar (<i>DH. 1231/96394</i>)	28 Haziran 1891	Nişan

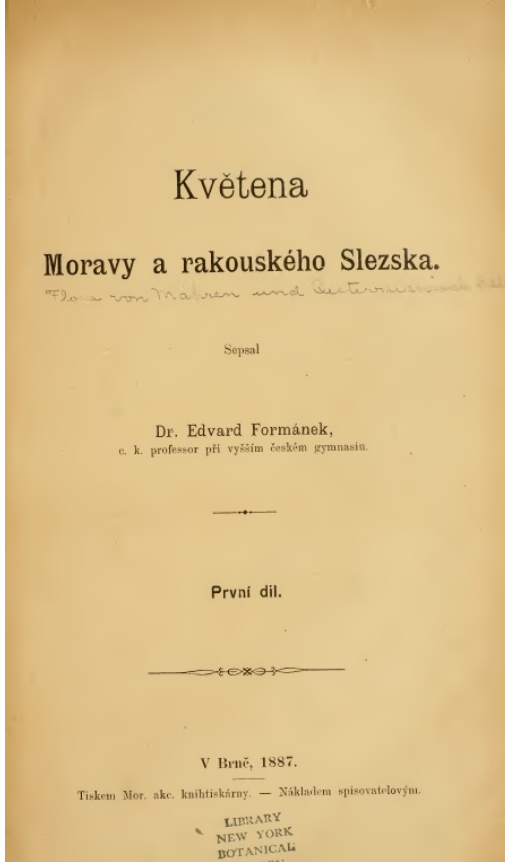
Şekil 1. Edvard Formanek'in seyahatlerini gösterir harita (Seyahat edilen bölgeler "•" ile gösterilmiştir)

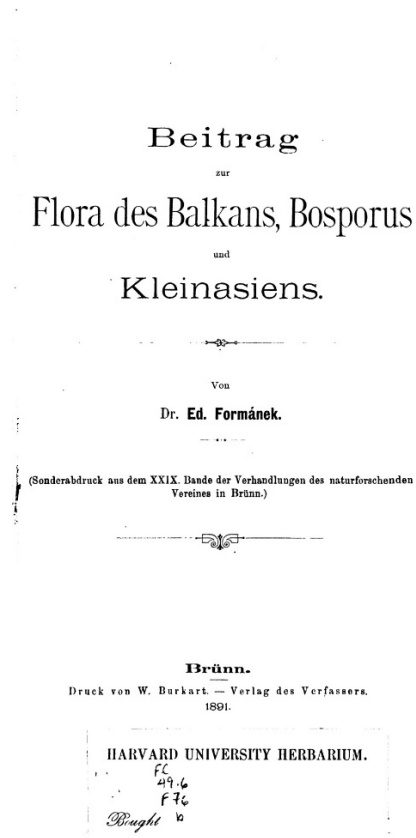
Şekil 2. Edvard Formanek (Wikidata, 2017)

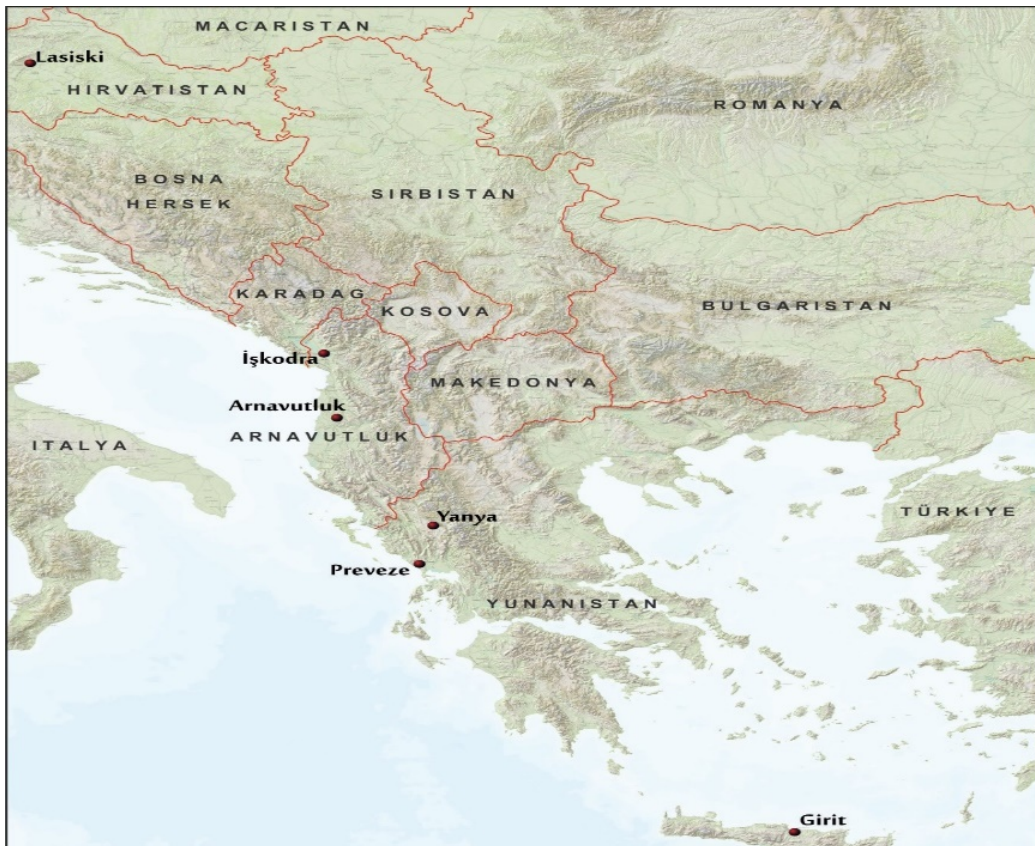
Şekil 3. Edvard Formanek'in mezar taşı (socharstvi.info, 2017)

Şekil 4. Formanek'in *Květena Moravy a Rakouskeho Slezska* isimli kitabının kapak görüntüsü

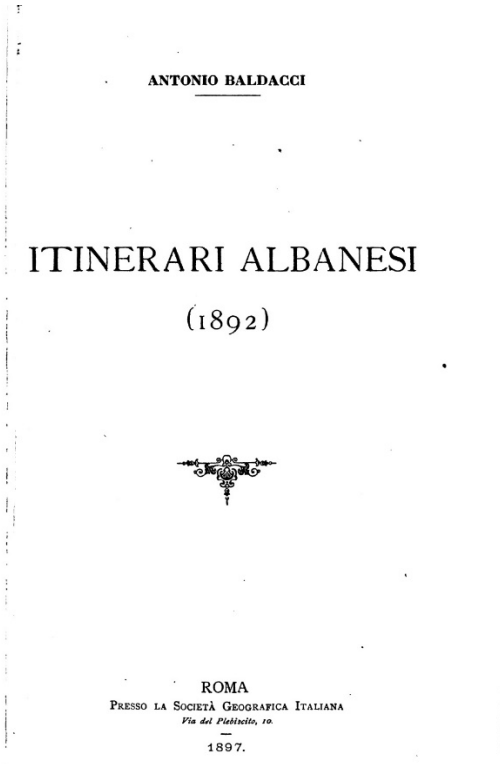
Şekil 5. Formanek'in *Beitrag zur Flora des Balkans, Bosphorus und Kleinasien* isimli kitabının kapak görüntüsü

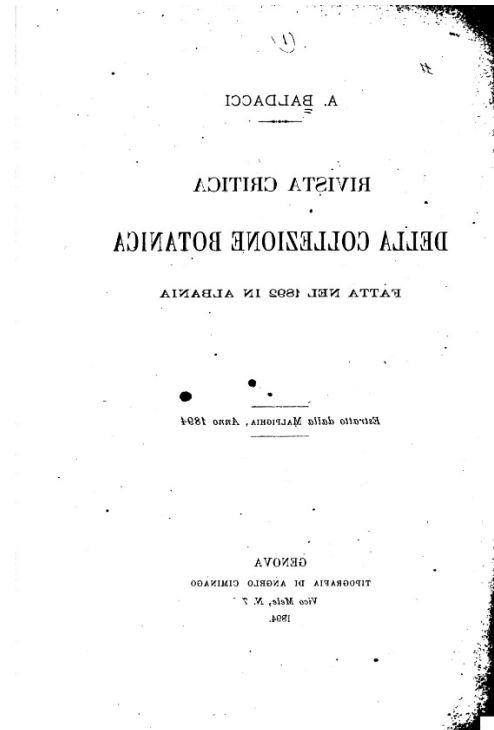
Şekil 6. Antonio Baldacci'nin Seyahatlerini Gösterir Harita (Seyahat edilen bölgeler "•" ile gösterilmiştir)

Şekil 7. Antonio Baldacci (Storia E Memoria Di Bologna, 2017)

Şekil 8. Baldacci'nin *Itinerari Albanesi* (1892) isimli kitabının kapak görüntüsü

Şekil 9. Baldacci'nin *Rivista Critica Della Collezione Botanica* isimli kitabının kapak görüntüsü